

Мусаканова М.

**ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДАГЫ КЕСИПКӨЙ – ПЕДАГОГ
АДИСТЕРДИН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮ**

Мусаканова М.

КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

M. Musakanova

**COMPETENCE OF EDUCATIONAL SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATIONAL
INSTITUTIONS**

УДК:378.126(347.189.13)(575.2)

Бул макалада белгилүү окумуштуулардын изилдөө иштерине анализ берүү менен жогорку окуу жайлардагы кесипкөй – педагог адистердин компетенттүүлүгү жөнүндө түшүнүгүнүн маани-маңызы каралган.

Негизги сөздөр: компетенция, компетенттүүлүк, компетенттүү мамиле, кесипкөй – педагог адистердин компетенттүүлүгү, жогорку билим берүү.

В статье на основе анализа исследований известных ученых рассматривается сущность и содержание понятия “профессионально – педагогическая компетентность педагога в ВУЗах”

Ключевые слова компетенция, компетентность, компетентностный подход, профессионально – педагогическая компетентность педагога, высшее профессиональное образование.

The article, based on the analysis of well-known scientists considered research the essence and content of the concept of “professional – pedagogical competence of the teacher in the universities”

Key words competence, competent, educational specialists, higher educational institutions.

Коомдогу техникалык каражаттардын дүркүрөп өсүшү жана өзгөрүүлөр билим берүү системасына да таасирин тийгизип, аны модернизациялоо талап кылынууда. Кыргызстанда билим берүү системасын өзгөртүп түзүү зарылдыгы болгондо БОЛОН процессине жана эки баскычтуу системага (бакалавриат, магистратура) өтүүнүн негизинде окуу жайлардагы профессордук – окутуучулук курамдын компетенттүүлүгү, студенттердин адистигине карата болгон компетенттүү мамилеси эбегейсиз зор мааниге ээ. Бул процесстин негизги маселеси болуп жогорку окуу жайларынын Европалык билим берүү зонасына кирүү, бүтүрүүчүлөрдүн мобилдүүлүгүн күчөтүү аркылуу чет өлкөлөргө жумушка жайгашуусуна багыт берүү. Азыркы учурда компетенттүү адистер менен коомду камсыздоо негизги максаттардын бири.

Окуу жайгабы, ишканагабы, мектепке чейинки тарбиялоо мекемелеринеби компетенттүү адистер менен камсыз кылуу учурдун талабы.

Келечек адистердин компетенттүүлүгү жөнүндө сөз кылганыбызда алардын билимдери, көндүмдөрү, жөндөмдүүлүктөрү, башкача айтканда адистердин даярдыгы жөнүндө айтабыз.

Азыркы учурда квалификацияга ээ болгон адистерди даярдоодон туруктуу кесипке ээ бол-

гон компетенттүү адистерди даярдоого өтүү зарылчылыгы келип чыгууда.

Кесипке ээ болуучу педагогдун чыныгы адис болуп калыптанышына жана өнүгүшүнө жогорку окуу жайлардын таасири эбегейсиз. Бул учурда болочок адистердин туруктуу адис болуп калыптанышына шарт түзүлүп, алардын дүйнө таанымы өсөт, билим денгээлдери тереңдейт жана билгичтиктерге ээ болушат.

Туруктуу адистиктерге ээ болуунун компетенттүүлүк түшүнүгү өткөн кылымдын 90-жылдарына таандык. Азыркы учурда көпчүлүктүн илимий-изилдөө иштеринде жана илимпоздордун актуалдуу маселелеринин бири болуп калды.

Туруктуу кесипке ээ болгон окутуучулардын компетенттүүлүгү катарында иш аракеттердеги жеке инсандын жана кесипке ээ болгондогу сапаттарынын жыйындысы эсептелет.

Педагогдун компетенттүү же компетенттүү эмес деп айтылышында анын педагогикалык иш аракеттеринин жыйынтыгы, окутуу–тарбиялоо процессинин жогорку деңгээлде же тескерисинче төмөнкү деңгээлде деп бааланышы болуп саналат.

Туруктуу кесипке жетишүүдөгү компетенттүүлүктү өнүктүрүү–бул педагогикалык чөйрөдөгү өзгөрүүлөргө ийкемдүүлүктү, ага карата инновациялык мамилени, инсандык чыгармачылыкты талап кылуу. Педагогдун кесипкөйлүк деңгээли түздөн-түз коомдун социалдык, экономикалык жана руханий өнүгүүсүнө көз каранды.

Заманбап билим берүү системасындагы жаңыланууда окутуучу - профессордук жамааттын кесипкөйлүгүндөгү билимдерин өркүндөтүү - бул адистиктеги - педагогикалык компетенттүүлүк. Заманбап билим берүүнүн негизги максаты инсандын, коомдун, мамлекеттин актуалдуу жана перспективдүү муктаждыктарын канааттандыруу, эмгектенүүнүн башатында өз билимин өркүндөткөн, өз алдынча билим алган, коомго тез эле ыңгайлашкан ар тараптан өнүккөн инсанды тарбиялоо. Эркин ойлонгон, өз иш аракетинин жыйынтыгын алдын-ала билип айткан билим берүү процессин үлгүсүн иштеп чыгара алган адистер үчүн педагогдор кепилдик боло алат. Ошондуктан жогорку билимдүү, чыгармачылыгы өнүккөн эрегиштикке туруштук бере алган жана дүйнөнүн динамикалык өзгөрүүсүнө даяр болгон инсанды тарбиялоо жөндөмдүүлүккө ээ

болгон мугалимдин личностуна суроо талап жогорку.

Бул проблеманын чечилиши билим берүү системасындагы окутуунун методдорун, технологиясын оптималдаштырууга көз каранды. Билим берүүдө компетенттүүлүктү пайдалануу деген сөз окуу процессин уюштуруудагы негизги өзгөртүүлөрдү жана аны башкаруудагы, окутуучулар менен иштөө, студенттерди окутуудагы натыйжаларды баалоо деп түшүнүүгө болот. Студенттерге билим берүүдөгү сандык көрсөткүч эмес алардын алган билгичтикеринин, көндүмдөрүнүн өз турмушуна пайдалана алуусу жана стандарттуу эмес иш аракеттерде кабыл алынган туура чечимдер негизги максат болуп саналат.

Д.Н. Ушаковдун “Компетентность-осведомленность, авторитетность, а компетенция - круг вопросов, явлений, в которых данное лицо обладает кругом полномочий” деген аныктамасына кошулуу менен, компетенттүүлүк: [5]:

- личностун өзүнүн адистиги боюнча толук кабардар болушу;
- аткарылып жаткан жумуштардын маани – маңызын түшүнүү жана ал учурда пайда болгон проблемалардын өз убагында жаңылбастан чечилүүсү ;
- аткарылып жаткан жумушка негизги каражаттарды жана жолдорду тандап алынышы;
- убакытты туура пайдаланып жумуштун жыйынтыгында жоопкерчиликтүү мамиленин жасалышы;
- кетирилген катачылыкты өз убагында ондоп максатка жетүүнүн жолдорун ойлоп табуу [10.23].

Жыйынтыктап айтканда, компетенттүүлүк ар кандай берилген тапшырмаларды актуалдуу аткаруу жөндөмдүүлүк.

“Компетенттүүлүк”, “компетенция” түшүнүктөрүн ар тараптан карап изилдешкен окумуштуулар Н.В.Кузьмина, А.К. Маркова, Л.А. Петровская окутуунун, тарбиялоонун натыйжасын компетенттүүлүк көз карашта карашкан. Бул окумуштуулардын изилдөө жумуштарында компетенттүүлүк кесипкөйлүктүн синоними катарында каралган же болбосо бирден-бир негизги компоненти деп эсептелген.

Окумуштуулар И. А. Зимняя, Н. Ханский “компетенттүүлүк”, “компетенция” түшүнүктөрүн ажыратып карашкан. Компетенттүүлүк - бул инсандын интеллектуалдык, жеке жана социалдык - профессионалдык өзгөчөлүгү, анын билимине негизделген жеке сапаты, - деп белгилешет. Ал эми компетенция - инсандын компетенттүүлүгүн практикада ыктуу пайдалана алуучу жөндөмдүүлүгүн түзүп, анын негизин билим, билгичтиктер аныктайт.

“Компетенция” түшүнүгү биринчилерден болуп Америка Кошмо Штаттарында пайдаланылган. Компетенция күчтүү адистерди аныктоодо керек болгон. Компетенция азыркы коомдогу өзгөрүүлөр менен байланышкан, кесипкөй-

лөрдүн калыптанышына жана өнүгүшүнө өбөлгө түзүлүп алардын алган билимдери теориялык жана практикалык маселелерди ийгиликтүү чечүүсүнө багытталат.

Мисалы, АКШда мугалимдерди жумушка алууда негизги беш критерийге басым жасашат:

1. Негизги билгичтикке;
2. Предметниктердин өз предмети жөнүндө билими;
3. Педагогика, психология жана философия жөнүндө билими;
4. Жалпы кругозор (тарых, адабият жана искусство жөнүндө билими)
5. Мугалимдик чеберчилиги.

“Компетенттүүлүк”, “компетенция” түшүнүктөрүн анализдөөдө маани-маңызы окшош, кээде бирдей экендигин байкоого болот. “Компетенция”, “компетенттүүлүк” билим, билгичтик, көндүмдөр түшүнүктөрүнүн кененирээк түшүнүгү болот, анткени жеке инсандын туура багытталышын, максаттуулугун, демилгечүүлүгүн, ийкемдүү ой жүгүртүүчүлүгүн өнүктүрөт жана стереотиптерди жоюуну камсыздайт. Ошондой эле компетенттүүлүк катарында адамдын тиешелеш келген компетенциялардын пайдаланылышы, ошону менен бирге иш аракетке жана ага болгон жеке мамилесин айтууга болот. Демек, компетенция студенттерди адис катарында даярдоодо жана билим берүүдө кээ бир талаптарды койсо, ал эми компетенттүүлүк жеке адамга тиешелүү болуп калыптанган сапаттар.

Туруктуу адис болуп калыптанган окутуучунун эмгектенүү жаатында компетенттүүлүктүн беш учуру камтылат: педагогикалык иш аракеттер, педагогикалык кызматташуу, мамилелешүү, педагогдун личносту, теориялык жактан тендешилбеген жана практика жүзүндө кээде дал келбеген, тарбиялуулук (тарбиялануучулук), окуп билгендик (окуп үйрөнүүчүлүк). Бул ар бир блокто чыныгы зарылдыкты, адиске тиешелүү болгон зарылдыкты, педагогикалык билимди жана психологиялык өзгөчөлүктү; профессионалдык педагогикалык билгичтикти; профессионалдык психологиялык билгичтикти; профессионалдык психологиялык позицияны; адиске тиешелүү болгон окутуучунун талабы профессионалдык билимге жана билгичтиктерге ээ болгон окутуучунун жеке өзгөчөлүгү так көрсөтүлүүсү зарыл. Чындыгында алардын билими жана билгичтиги эмгектенүүсүнүн чыныгы өзөгүн түзөт. Субъективдүү мүнөздөлүшүнө психикалык процесстер, милдеттер, абал, сапат жана ар түрдүү жагдайда инсандын бир бүтүн позициясы (мисалы, окутуучу – предметник, жагдайды сезүүчү же изилдөөчү) кирет. Мындай мүнөздөмө педагогдун компетенттүү болушун талап кылат.

ЖОЖ догу окутуу процессинде студенттерди адис катарында даярдоодогу максатка жетүүнүн негизгиси болуп окутуучу – профессордук жамааттын профессионалдык компетенттүүлүгү.

Профессионалдык педагогикалык компетенттүүлүк – бул социалдык адептүүлүк тажрыйбаны топтогон, профессионалдык иш аракеттерин өнүктүрүүгө, өстүрүүгө даяр болгон, өз ара мамилелешүүдө тил каражаттарын аң сезимдүүлүк менен пайдалана билген, билим деңгээли жогору болгон жеке адистин интерактивдүү сапаттарынын жыйындысы.

Билим берүү системасындагы болуп жаткан өзгөрүүлөр, жаңылануулар, жаңы методдордун пайда болушу ЖОЖдогу окутуу-тарбиялоо системасын өзгөртүп гана тим болбостон жамааттан компетенттүү мамилени да талап кылууда.

Окутуунун Интерактивдүү методдору студенттин окууга болгон кызыгуусун арттырууга жана берилген материалды тез өздөштүрүүсүнө, алган билимдеринин сапаттуулугуна жана алардын кээбир өрчүбөй калган жөндөмдүүлүктөрүнүн өсүшүнө алып келгендиги менен салттуу окутуудан өзгөчөлөнгөн өз ара пикирлешүүгө, кызматташууга негизделген окуу процесси деп белгилесек болот. Мына ушундай окуу процессин жүргүзүүдө жаш окутуучуларбы, тажрыйбалуу окутуучуларбы өз ишинин устасы, башкача айтканда компетенттүү болуу зарылчылыгы талап кылынууда.

Студенттер менен компетенттүү мамилени жолго коюу окутуу процессинин жөнөкөйлөштүрүүгө алып барат.

“Компетенттүү мамиле” түшүнүгү белгилүү окумуштуулар Э.Ф.Зеер, И.А.Зимняя, Н.В.Кузьмина ж.б. тарабынан изилденүүдө.

Компетенттүү мамиленин негизги максаты – бул билим берүүнүн сапатын жогорулатуу, камсыздоо болуп саналат.

Белгилүү илимпоз Э.Ф.Зеер компетенттүү мамиле жөнүндө төмөндөгүчө айтат: “основная цель компетентного подхода – это обеспечение качественного образования, которую можно понимать как систему характеристик и параметров, которые отвечают за соответствие обра-

зования передовым нуждам и ценностям, а еще за их идеи о будущем [1, 137]”

Мындай алып караганда “компетенция” түшүнүгү “билгичтик”, “жөндөмдүүлүк”, “чебердик” ж.б. түшүнүктөрү менен айкалышат, негизинен кенен жалпы аныктамасы жок. Бирок, изилдөөчү-окумуштуулар “эмнени билүү керек” дегенге караганда “аны билемин” деген түшүнүккө жакын деп белгилешет.

“Компетенция” түшүнүгүнө “билим, билгичтикте (академиялык жактан теорияны билүү, билүү жана түшүнүү жөндөмдүүлүк), кантип таасир этүү билими (конкреттүү жагдайда билимдерди практика жүзүндө да жана кыска мөөнөттө пайдалануу), кантип таасир этүү билими башка социалдык контексте берилген турмуштагы көрүнүштөрдү кабыл алуу баалуулуктардын ажырагыс бөлүгү катарында [1.142 б.].

Кесипкөй окутуучулардын компетенттүүлүгүнүн натыйжасында билим берүү процессинин компетенциялары так аныкталып натыйжаны алдын-ала чыгаруу жана анын жыйынтыгында ар тараптан өнүккөн ийкемдүү заманбап адистерди даярдоо учурдун негизги маселеси болуп кала бермекчи.

Колдонулган адабияттар:

1. Зеер Э.Ф. Личностно – развивающие технологии начального профессионального образования : учеб. Пособие для студ. высш. учебн. заведений Э.Ф.Зеер. – М.:Издательский центр “Академия”, 2010 – 176 с.
2. Зимняя, И.А. Педагогическая психология: (учебн.для вузов по пед. и психол. Направлению и спец.) И.А. Зимняя. – 2-е изд. доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2005. – 383 с.
3. Иванов Д. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании / Дмитрий Иванов. – М.: Чистые пруды, 2007. – 32 с.
4. Акматова Т., Мусаканова М. ЖОЖдордо окуу процессинде студенттердин компетенттүүлүктөрүн өркүндөтүүдө интерактивдүү технологияларды колдонуунун мааниси//Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары. – Бишкек 2015,83-бет.
5. Ушаков Д.Н. Толковый словарь – М., 1987-ж.

Рецензент: к.п.н., доцент Акматова Т.